

Araştırma Makalesi / Research Article**Özbek Türkçesi ile Türkiye Türkçesinde Baş Organ Adlarını İçeren Yalancı Eşdeğer Deyimler¹***False Equivalent Expressions Containing Head Organ Names in Uzbek and Turkish Languages*Rıdvan OKUL² & Veli Savaş YELOK³ DOI : [10.63556/ankad.v10i3.430](https://doi.org/10.63556/ankad.v10i3.430)

Geliş/Received: 22/01/2026

Kabul/Accepted: 13/05/2026

Öz

Bu çalışmada, Özbek Türkçesi ile Türkiye Türkçesinde ortak biçimsel yapıları sahip olan ve organ adlarını içeren deyimler, yalancı eşdeğerlik bağlamında karşılaştırmalı olarak incelenmiştir. Çalışmanın temel amacı, biçimsel benzerliklerine rağmen anlamsal açıdan örtüşmeyen deyimleri tespit etmek ve bu deyimlerde ortaya çıkan anlamsal farklılaşmaları ayrıntılı biçimde ortaya koymaktır. Araştırmanın veri kümesini, Shavkat Rahmatullayev'in O'zbek Tilining Frazologik Lug'ati adlı eserinin taranması sonucunda belirlenen ve "ağız", "baş", "dil", "diş", "göz", "kulak" ile "yüz / aft" organ adlarını içeren toplam yirmi iki deyim oluşturmaktadır. İnceleme, bu deyimlerin Türkiye Türkçesindeki biçimsel olarak benzer görünen karşılıklarıyla sınırlandırılmış; deyimlerin anlamsal karşılaştırmaları sözlük verileri esas alınarak gerçekleştirilmiştir. Çalışmada karşılaştırmalı ve betimleyici çözümleme yöntemi kullanılmıştır. İnceleme sonucunda, yalancı eşdeğerliğin deyimler düzeyinde tek biçimli bir yapı sergilemediği; bazı deyimlerde anlamın tamamen ayrıştığı, bazı örneklerde ise anlam odağının değiştiği ya da olumlu-olumsuz değerlendirme farklarının belirleyici olduğu tespit edilmiştir. Elde edilen bulgular, deyimlerin lehçeler arası karşılaştırmalarda özel bir dikkatle ele alınması gerektiğini ortaya koymaktadır.

Anahtar kelimeler: Özbek Türkçesi, Türkiye Türkçesi, deyimler, organ adları, yalancı eşdeğerlik.

Abstract

This study examines idioms containing body-part terms in Uzbek and Türkiye Turkish within the framework of false equivalence. The main aim of the study is to identify idioms that display strong formal similarity but fail to correspond semantically and to reveal the types of semantic divergence observed in such cases. The data set of the study consists of a total of twenty two idioms containing the body-part terms "mouth," "head," "tongue," "tooth," "eye," "ear," and "face," identified through a systematic survey of Shavkat Rahmatullayev's O'zbek Tilining Frazologik Lug'ati. The analysis is limited to idioms that appear formally similar in Türkiye Turkish, and semantic comparisons are based on dictionary data. The study adopts a qualitative research design and employs comparative and descriptive analysis methods. The findings demonstrate that false equivalence at the idiomatic

¹ Bu makale, birinci yazarın ikinci yazar danışmanlığında hazırladığı Özbek Türkçesinde "Baş" ve "Baş" Organlarıyla Kurulan Deyimler adlı doktora tezinden üretilmiştir.

² Sorumlu Yazar/Corresponding Author, Arş. Gör. Dr., Afyon Kocatepe Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatları Bölümü, Afyonkarahisar, Türkiye. E-posta: ridvanokul@hotmail.com

³ Prof. Dr., Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatları Bölümü, Ankara, Türkiye. E-posta: [sasavas.yelok@hbv.edu.tr](mailto:savas.yelok@hbv.edu.tr)

Önerilen Atıf/Suggestion Citation

Okul, R. & Yelok, V.S. (2026). Özbek Türkçesi ile Türkiye Türkçesinde Baş Organ Adlarını İçeren Yalancı Eşdeğer Deyimler. *Anadolu Kültürel Araştırmalar Dergisi*, 10(3),1453-1473.

level does not exhibit a uniform pattern; rather, it manifests through complete semantic divergence, shifts in semantic focus, and differences in evaluative meaning such as positive versus negative connotations. These results indicate that idioms, due to their fixed and holistic semantic structures, require particular attention in inter-dialectal comparison and interpretation.

Keywords: *Uzbek Turkish, Türkiye Turkish, idioms, body-part terms, false equivalence.*

1. GİRİŞ

Türkçe sözlük ve deyim çalışmalarında deyim, genellikle kalıplaşmış ve gerçek anlamından uzaklaşmış bir söz birliği olarak tanımlanmaktadır. Aksoy, deyimleri “bir kavramı, bir durumu ya da bir düşünceyi anlatmak için birden çok sözcüğün, çoğu zaman gerçek anlamlarının dışında kullanılmasıyla oluşan kalıplaşmış anlatım biçimleri” olarak tanımlar ve deyimlerin sözlüklerde bütün hâlinde ele alınması gerektiğini vurgular (Aksoy, 1984: 403). Bu tanımda deyimın temel belirleyici özellikleri olarak *kalıplaşmışlık* ve *gerçek anlamdan uzaklaşma* ön plana çıkmaktadır.

Dilbilimsel açıdan deyim kavramını ele alan Aksan ise deyimleri, “belli bir kavramı, belli bir duygu ya da durumu dile getirmek için birden çok sözcüğün bir arada, seyrek olarak da tek bir sözcüğün yan anlamda kullanılmasıyla oluşan söz” olarak tanımlar. Aksan’a göre deyimlerde anlam, sözcüklerin toplamından değil, bu sözcüklerin birlikte oluşturduğu bütüncül yapıdan doğmaktadır. Bu nedenle deyimler, dilin anlamsal zenginliğini ve anlatım gücünü gösteren önemli birimlerdir (Aksan, 1982: 35-37). Aksan’ın yaklaşımı, deyimleri sözlükbilimsel birim olmanın yanı sıra anlambilimsel bir olgu olarak ele alması bakımından dikkat çekicidir.

Aksoy ve Aksan’ın tanımlarına bakıldığında, deyimlerin farklı bakış açılarıyla ele alınmasına rağmen belirli ortak özellikler etrafında tanımlandığı görülmektedir. Her iki yaklaşımda da deyimler, kalıplaşmış yapıları ve bütüncül anlamlarıyla incelenmesi gereken dil birimleri olarak kabul edilmektedir. Bu durum, deyimlerin lehçeler arası karşılaştırmalarda ve aktarım süreçlerinde özel bir konuma sahip olduğunu göstermektedir. Özellikle biçimsel benzerliğin yüksek olduğu lehçeler arasında, deyimlerin bu bütüncül ve kalıplaşmış yapıları, anlamın yalnızca yüzeysel benzerlikler üzerinden değerlendirilmesini güçleştirmekte ve anlamsal çözümlemeyi zorunlu kılmaktadır.

Pierre Guiraud, söz konusu güçlüğü altında yatan mekanizmayı açıklayacak şekilde, anlamın yalnızca gösterenin biçimsel yapısına bağlı olarak değil, gösteren ile gösterilen arasındaki ilişkinin zaman içinde geçirdiği değişimlere bağlı olarak kurulduğunu belirtir. Anlam aktarımı ve anlam değişmesi süreçlerinde, biçimsel olarak aynı ya da benzer görünen göstergelerin farklı anlamsal ağlara bağlanabilmesi, lehçeler arası karşılaştırmalarda biçim-anlam uyumsuzluğunu mümkün kılmaktadır (Guiraud, 1999: 56-58).

Yalancı eşdeğerlik, aynı dilin iki lehçesinde ya da akraba lehçelerde köken ve biçim bakımından ortak olan dil birimlerinin, zaman içinde geçirdikleri anlamsal değişimler sonucunda farklı kavram alanlarına sahip hâle gelmesiyle ortaya çıkan bir olgudur. Ergönerç Akbaba, Türk lehçeleri arasında yalancı eşdeğerliğin temelinde anlam kayması bulunduğunu ve bu kaymanın, ortak yapıdaki sözcüklerin lehçelerden birinde anlam genişlemesi, daralması ya da tamamen farklı bir anlam kazanmasıyla gerçekleştiğini belirtmektedir. Bu bağlamda yalancı eşdeğerlik, biçimsel benzerliğe rağmen anlamsal örtüşmenin ortadan kalktığı durumları ifade etmekte ve lehçeler arası aktarmalarda yanlış eşleştirmelere yol açan temel sorunlardan biri olarak değerlendirilmektedir (Ergönerç Akbaba, 2007: 151-152). Uluslararası literatürde bu olgu, özellikle İngilizcede *false friends*, *false equivalents* veya *deceptive cognates* terimleriyle adlandırılmakta; bu terimler biçimsel benzerliğe rağmen anlamsal örtüşmenin bulunmadığı dil birimlerini ifade etmek için kullanılmaktadır (Alkan, 2012, s. 673).

Bu terminolojik çeşitlilik, yalancı eşdeğerliğin yalnızca Türk lehçelerine özgü bir sorun olmadığını, aksine diller ve lehçeler arası ilişkilerde genel bir dilbilimsel problem alanı olarak ele alındığını göstermektedir. Biçimsel benzerlikten hareketle kurulan otomatik anlam eşleştirmeleri, özellikle yakın lehçeler arasında daha güçlü bir yanılsama yaratmakta ve yalancı eşdeğerliğin yanıltıcı etkisini artırmaktadır. Bu durum, yalancı eşdeğerliği münferit örneklerle sınırlı bir olgu olmaktan çıkararak, lehçeler arası aktarım süreçlerinde dikkate alınması gereken yapısal bir mesele hâline getirmektedir.

Yalancı eşdeğerlik Türk lehçeleri arasında yapılan aktarmalarda önemli anlam sorunlarına yol açmakta ve bu sorunun temelinde ortak yapıdaki sözcüklerin, lehçelerden birinde farklı bir anlam kazanması

bulunmaktadır. Köken ve biçim bakımından aynı olan bu sözcüklerin hedef lehçede kaynak lehçedeki anlamlarıyla eşleştirilmesi, aktarım sırasında yanlış anlamlandırmalara neden olmaktadır. Bu nedenle yalancı eşdeğerlik, lehçeler arası aktarmalarda karşılaşılan ve özel olarak dikkate alınması gereken bir sorun alanı olarak değerlendirilmektedir (Ergönenç Akbaba, 2007: 2-3).

Yalancı eşdeğerlik olgusu çoğunlukla sözcük düzeyinde ele alınmakla birlikte, bu sorunun deyimler söz konusu olduğunda daha karmaşık bir görünüm kazandığı söylenebilir. Deyimler, tek tek sözcüklerin anlamlarının ötesinde, kalıplaşmış ve çoğu zaman mecazî bir bütünlük taşıdıkları için, biçimsel benzerlikten hareketle yapılan eşleştirmelerde daha yüksek bir yanlışlama potansiyeli barındırmaktadır. Bu nedenle lehçeler arasında görünüşte aynı ya da çok benzer olan deyimler, anlam bakımından örtüşmedikleri hâlde eşdeğer kabul edilebilmekte ve bu durum yalancı eşdeğerliğin etkisini sözcük düzeyine kıyasla daha derin bir biçimde ortaya koymaktadır. Özellikle ortak kültürel arka planın güçlü olduğu Türk lehçeleri arasında, deyimlerin bu yönüyle ayrı ve dikkatli bir incelemeyi gerekli kıldığı anlaşılmaktadır.

Yalancı eşdeğerlik olgusunun sözcükler bağlamında ele alındığı çok sayıda çalışma bulunmaktadır. Ancak bu olgunun deyimler düzeyinde ele alındığı çalışmalar oldukça sınırlıdır. Bu sınırlı çalışmalardan bazıları şöyle zikredilebilir: M.S. Arslan'ın *Özbek Türkçesinde Göz Organ İsmiyle Kurulmuş Deyimlerin Türkiye Türkçesinde Eşdeğerliği*⁴ adlı makalesi, M. Hamişoğlu'nun *Organ Adı Olarak "Baş" Kelimesinin Özbek ve Türkiye Türkçesindeki Deyimlerde Kullanımı*⁵ başlıklı kitap bölümü, Ç. Keçeci'nin *Özbek Türkçesi ve Türkiye Türkçesindeki Eş Değer ve Yalancı Eş Değer Deyimler*⁶ adlı yüksek lisans tezi. Bu sınırlı sayıdaki çalışmalardan bir başkası olan *Deyimlerde Yalancı Eş Değerlik: Tatar Türkçesi-Türkiye Türkçesi Örneği* adlı makalesinde Aktaş, deyimlerin; kalıplaşmış yapıları ve çoğu zaman gerçek anlamlarının dışında kullanılan bütüncül anlamları nedeniyle, lehçeler arasında biçimsel benzerlik gösterdiklerinde yalancı eşdeğerlik açısından sorunlu bir alan oluşturduğunu ve lehçeler arası aktarmalarda deyimlerin titizlikle ele alınması gerektiğini belirtmektedir. Deyim aktarmalarındaki hata oranının en aza indirilmesi için iki lehçedeki deyimler birbirinin aynısı gibi görünse de kaynak lehçedeki deyim anlamı için o lehçedeki deyim sözlüklerinin incelenmesi gerektiğini önermektedir (Aktaş, 2015: 8).

2. YÖNTEM

2.1. Araştırma Modeli

Bu çalışma, nitel araştırma yöntemlerine dayalı karşılaştırmalı ve betimleyici bir inceleme niteliğindedir. Araştırmada, Özbek Türkçesi ile Türkiye Türkçesinde biçimsel olarak benzerlik gösteren ancak anlam bakımından örtüşmeyen deyimler, yalancı eşdeğerlik çerçevesinde ele alınmıştır. Çalışma, dilsel birimlerin anlam özelliklerini betimlemeyi ve lehçeler arası anlamsal ayrışmayı ortaya koymayı amaçladığından, deneysel ya da nicel bir araştırma tasarımı benimsenmemiş; sözlük verilerine dayalı nitel çözümleme esas alınmıştır.

2.2. Veri Kaynağı ve İnceleme Evreni

Araştırmanın veri kaynağını, Özbek Türkçesindeki deyimlerin tespiti için Shavkat Rahmatullayev'in *O'zbek Tilining Frazologik Lug'ati* adlı eseri oluşturmaktadır. İnceleme evreni, söz konusu sözlükte yer alan deyimler arasından baş ve baş bölgesinde yer alan organ adlarını içeren deyimler ile sınırlandırılmıştır. Deyimlerin Türkiye Türkçesindeki karşılıkları için ise Ömer Asım Aksoy, Metin Yurtbaşı ve Yusuf Çotuksöken'in deyim sözlükleri ile (Aksoy, 1984; Çotuksöken, 2004; Yurtbaşı, 1996) Türk Dil Kurumu'nun sozluk.gov.tr adresindeki Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü kullanılmıştır.

2.3. Veri Toplama Süreci

⁴ Arslan, M. S. (2019). *Özbek Türkçesinde Göz Organ İsmiyle Kurulmuş Deyimlerin Türkiye Türkçesinde Eşdeğerliği*. TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi, 11(41), s. 517-527.

⁵ Hamişoğlu, M. (2022). *Organ Adı Olarak "Baş" Kelimesinin Özbek ve Türkiye Türkçesindeki Deyimlerde Kullanımı*. H. Sarı ve Y. Koşar (Ed.), *Türk Dili ve Edebiyatı İncelemeleri* içinde, (1. baskı, ss. 354-363). İhlamur Akademi.

⁶ Keçeci, Ç. (2018). *Özbek Türkçesi ve Türkiye Türkçesindeki Eş Değer ve Yalancı Eş Değer Deyimler* [yüksek lisans tezi, Ardahan Üniversitesi]. YÖK Ulusal Tez Merkezi.

Veriler, *O'zbek Tilining Frazologik Lug'ati* adlı eserin taranması yoluyla elde edilmiştir. Bu tarama sırasında, baş ve baş bölgesinde yer alan organ adlarını içeren deyimler tespit edilmiş; biçimsel olarak Türkiye Türkçesindeki deyimlerle benzerlik gösteren örnekler çalışma kapsamına dâhil edilmiştir. Bu süreç sonucunda toplam yirmi iki deyim belirlenmiştir. Türkiye Türkçesindeki karşılıklar, biçimsel benzerlik ölçütü esas alınarak seçilmiş; anlam karşılaştırması sözlük verileri üzerinden gerçekleştirilmiştir.

2.4. Verilerin Analizi

Çalışmada elde edilen deyimler, yalancı eşdeğerlik bağlamında karşılaştırmalı olarak analiz edilmiştir. Analiz sürecinde her bir deyim için sırasıyla:

- (i) Özbek Türkçesindeki biçim ve anlam,
 - (ii) Türkiye Türkçesindeki biçimsel benzer ve anlam,
 - (iii) iki lehçe arasındaki anlamsal ilişki
- değerlendirilmiştir.

Deyimler, tam yalancı eşdeğerlik ve kısmi yalancı eşdeğerlik ölçütleri doğrultusunda sınıflandırılmış; anlam kayması, mecazlaşma ve olumlu-olumsuz çağrışım farklılıkları temel çözümleme ölçütleri olarak kullanılmıştır.

2.5. Çalışmanın Sınırlılıkları

Bu çalışma, yalnızca “baş” ve baş bölgesinde yer alan organ adlarını içeren deyimler ile sınırlıdır. Bu nedenle Özbek Türkçesindeki deyim sisteminin tamamını kapsama iddiası taşımamakta; organ adlarına dayalı deyimler içinde yalnızca belirli bir semantik alan üzerine yoğunlaşmaktadır. Dolayısıyla elde edilen bulgular, organ adı temelli deyimlerin genel yapısını bütünüyle temsil etmekten ziyade, bu alanın belirli bir bölümüne ilişkin eğilimleri ortaya koymaktadır.

Araştırmada kullanılan veri seti temel olarak sözlük verilerine dayanmaktadır. Bu tercih, deyimlerin standartlaşmış biçimlerini tespit etmeyi mümkün kılmakla birlikte, deyimlerin metin içi kullanımları, bağlamsal varyantları ve kullanım sıklıkları gibi unsurların inceleme dışında kalmasına neden olmuştur. Özellikle sözlüklerde yer almayan ancak konuşma dilinde veya güncel metinlerde kullanılan bazı deyimlerin veri setine dâhil edilememesi, çalışmanın kapsadığı malzemenin belirli ölçüde sınırlı kalmasına yol açmıştır.

Buna ek olarak, sözlük temelli veri toplama süreci bazı metodolojik güçlükler de içermektedir. Farklı sözlüklerde yer alan deyimlerin tanımları, biçimleri ve kullanım örnekleri arasında zaman zaman farklılıklar bulunabilmekte, bu durum deyimlerin sınırlarının belirlenmesini güçleştirebilmektedir. Çalışmada mümkün olduğunca karşılaştırmalı bir değerlendirme yapılmış olmakla birlikte, sözlükler arası farklılıkların tümüyle giderilmesi her zaman mümkün olmamıştır.

Çalışmada Türkiye Türkçesindeki karşılıklar ise biçimsel benzerlik temelinde belirlenmiştir. Bu nedenle verilen örnekler, iki dil arasında tam bir işlevsel veya anlamsal eşdeğerlik bulunduğu iddiasını taşımamaktadır. Amaç, daha çok biçimsel benzerlik gösteren deyim yapılarını karşılaştırmalı olarak göstermek olduğundan, deyimlerin pragmatik kullanımı, kültürel bağlamı veya söylem içindeki işlevleri kapsam dışında bırakılmıştır.

2.6. Etik Kurul Onayı

Bu araştırmanın kavramsal çerçevesinin hazırlanması, veri toplama araçlarının uygulanması, verilerin toplanması, verilerin analizi ve yorumlanması aşamalarının tamamında etik kurallara uygun hareket edilmiştir. Karşılaşılabilecek tüm etik ihlallerde ANKAD Yayın Kurulu’nun hiçbir sorumluluğu bulunmamaktadır. Tüm sorumluluk yazarlara aittir. Bu çalışmanın ANKAD dışında herhangi bir akademik yayın ortamına değerlendirme için gönderilmemiş olduğunu taahhüt ederim. Yapılan bu çalışmada “Yükseköğretim Kurumları Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Yönergesi” kapsamında uyulması belirtilen tüm kurallara uyulmuştur. Yönergenin ikinci bölümü olan “Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiğine Aykırı Eylemler” başlığı altında belirtilen eylemlerden hiçbiri gerçekleştirilmemiştir. Bu çalışma, insan katılımcılarına dayalı bir araştırma niteliği taşımadığından etik kurul onayı

gerektirmemektedir. Çalışmada kullanılan tüm veriler, yayımlanmış sözlük ve akademik kaynaklardan elde edilmiştir.

3. BAŞ VE BAŞ BÖLGESİ ORGAN ADLARINI İÇEREN DEYİMLERDE YALANCI EŞDEĞERLİK

Baş ve baş bölgesinde yer alan organ adları, insanın algı, düşünce, iletişim ve toplumsal ilişkileriyle doğrudan bağlantılı olmaları nedeniyle, Türk lehçelerinde deyimleşme sürecine sıklıkla dâhil edilen unsurlar arasında yer almaktadır. Bu organ adlarını içeren deyimler, hem somut hem de soyut anlam alanlarını bir arada barındırmaları sebebiyle yüksek düzeyde mecazlaşma potansiyeline sahiptir. Bu durum, lehçeler arasında biçimsel benzerliğin korunmasına rağmen, deyimlerin anlamsal yapılarında farklılaşmaların ortaya çıkmasına zemin hazırlamaktadır. Özbek Türkçesi ile Türkiye Türkçesi arasında baş ve baş bölgesi organ adlarını içeren deyimlerde görülen yalancı eşdeğerlik örnekleri, bu tür deyimlerin lehçeler arası karşılaştırmalarda neden özel bir dikkatle ele alınması gerektiğini açık biçimde göstermektedir. Bu bölümde, söz konusu organ adlarını içeren deyimler, yalancı eşdeğerlik bağlamında ayrıntılı olarak incelenecek ve anlamsal farklılaşmalar somut örnekler üzerinden ortaya konulacaktır.

3.1. “Ağız” Sözcüğünü İçeren Yalancı Eşdeğer Deyimler

“Ağız” sözcüğü, konuşma, iletişim, ifade etme ve tutum bildirme gibi işlevlerle doğrudan ilişkili olması nedeniyle Türk lehçelerinde deyimleşmeye elverişli organ adlarından biridir. Bu sözcüğü içeren deyimler, çoğu zaman sözlü iletişimle bağlantılı davranışları, niyetleri ve sosyal ilişkileri mecazî biçimde yansıtmaktadır. Ancak lehçeler arasında biçimsel benzerliğin korunmasına karşın, bu deyimlerin anlamsal içeriklerinde farklılaşmalar görülebilmektedir. Özbek Türkçesinde “ağız” sözcüğünü içeren bazı deyimler, Türkiye Türkçesindeki benzer görünümlü deyimlerle karşılaştırıldığında, anlam bakımından bire bir örtüşmemekte ve yalancı eşdeğerlik açısından dikkat çekici örnekler oluşturmaktadır. Bu alt başlıkta, “ağız” sözcüğünü içeren yalancı eşdeğer deyimler, her iki lehçedeki anlamları karşılaştırılarak ele alınacaktır.

3.1.1. Og‘iz ko‘pirtirmoq - Ağzı köpürmek

Özbekçe deyim:	Og‘iz ko‘pirtirmoq [Оғиз кўпиртирмақ]
Özbekçedeki anlamı:	Abartmak, abartılı bir şekilde övmek, övünmek; büyük konuşmak.
Türkiye Türkçesindeki biçimsel benzeri:	Ağzı köpürmek
Türkiye Türkçesindeki anlamı:	Son derece öfkelenmek.

Özbekçe *og‘iz ko‘pirtirmoq* deymi ile Türkiye Türkçesindeki *ağzı köpürmek* deymi, biçimsel açıdan büyük ölçüde örtüşmektedir. Her iki deyimde de *ağız* organ adı ile *köpürmek* fiiline dayanan ortak bir yapı bulunmaktadır. Bu biçimsel benzerlik, söz konusu deyimlerin ilk bakışta eşdeğer olduğu izlenimini uyandırmaktadır. Ancak deyimlerin anlamsal içerikleri karşılaştırıldığında bu benzerliğin yüzeysel düzeyde kaldığı görülmektedir.

Özbek Türkçesinde *og‘iz ko‘pirtirmoq* deymi, bir kişinin sözlerinde abartıya kaçması, kendini ya da bir başkasını aşırı biçimde övmesi ya da büyük konuşması anlamlarında kullanılmaktadır. Buna karşılık Türkiye Türkçesindeki *ağzı köpürmek* deymi, yoğun öfke hâlini ve kontrolsüz bir sinirlilik durumunu ifade etmektedir. Dolayısıyla her iki deyim arasında, anlam bakımından doğrudan bir örtüşme bulunmamaktadır.

Bu durum, söz konusu deyimlerin tam yalancı eşdeğerlik ilişkisi içinde olduğunu göstermektedir. Biçimsel yapı büyük ölçüde aynı olmasına rağmen, deyimlerin temsil ettiği kavram alanları tamamen farklıdır. Özbekçe deyimde sözlü ifade ve abartı ön plandayken, Türkiye Türkçesindeki deyimde duygusal bir durum, özellikle öfke vurgulanmaktadır.

3.1.2. Og‘izga tushmoq - Ağza düşmek

Özbekçe deyim:	Og‘izga tushmoq [Оғзига тушмоқ]
Özbekçedeki anlamı:	İnsanlar arasında hakkında konuşulmak, meşhur olmak.
Türkiye Türkçesindeki biçimsel benzeri:	Ağza düşmek
Türkiye Türkçesindeki anlamı:	İnsanlar arasında hakkında kötü konuşulmak, dedikodusu yapılmak.

Özbekçe *og‘izga tushmoq* deymi ile Türkiye Türkçesindeki *ağza düşmek* deymi, biçimsel açıdan tam bir örtüşme göstermektedir. Her iki deyimde de *ağız* organ adı ile *düşmek* fiilinin bir araya gelmesiyle oluşan yapı korunmuştur. Bu biçimsel benzerlik, deyimlerin ilk bakışta anlam bakımından da eşdeğer olduğu izlenimini uyandırmaktadır.

Anlamsal karşılaştırma yapıldığında ise deyimler arasında önemli bir ayrışma olduğu görülmektedir. Özbek Türkçesinde *og‘izga tushmoq* deymi, bir kişi ya da durumun insanlar arasında konuşulur hâle gelmesini, tanınmasını ya da meşhur olmasını ifade etmekte; bu kullanımda anlam çoğunlukla nötr, bazı bağlamlarda ise olumlu bir nitelik taşıyabilmektedir. Buna karşılık Türkiye Türkçesindeki *ağza düşmek* deymi, bir kişinin insanlar arasında olumsuz biçimde konuşulması, dedikodu konusu hâline gelmesi anlamında kullanılmakta ve belirgin biçimde olumsuz bir çağrışım içermektedir.

Bu yönüyle söz konusu deyimler arasında kısmi yalancı eşdeğerlik bulunduğu söylenebilir. Her iki lehçede de deyimlerin temel çağrışımı “insanlar arasında konuşulmak” etrafında şekillenmekle birlikte, deyimlerin değerlendirme boyutu bakımından ayrıştığı görülmektedir. Özbekçe deyimde konuşulma eylemi olumlu, olumsuz ya da nötr bir içerik taşıyabilirken; Türkiye Türkçesindeki deyimde bu eylem neredeyse istisnasız biçimde olumsuz bir anlam yüklenmektedir.

3.1.3. Og‘z(i)ni ochmoq - Ağzını açmak

Özbekçe deyim:	Og‘z(i)ni ochmoq [Оғз(и)ни очмоқ]
Özbekçedeki anlamı:	Şaşkınlıktan donakalmak ve hiçbir şey yapamadan öylece kalıvermek.
Türkiye Türkçesindeki biçimsel benzeri:	Ağız / ağzını açmak
Türkiye Türkçesindeki anlamı:	Hiddetle konuşmaya başlamak; azarlamak, paylamak.

Özbek Türkçesi *og‘z(i)ni ochmoq* deymi ile Türkiye Türkçesindeki *ağzını açmak* deymi, biçimsel açıdan büyük ölçüde örtüşmektedir. Her iki deyimde de *ağız* organ adı ile *açmak* fiilinin birleşimi korunmuş, yüzey yapıda belirgin bir farklılık ortaya çıkmamıştır. Bu biçimsel benzerlik, deyimlerin anlam bakımından da örtüştüğü izlenimini doğurabilmektedir.

Ancak anlamsal karşılaştırma, bu izlenimin yanıltıcı olduğunu göstermektedir. Özbek Türkçesinde *og‘z(i)ni ochmoq* deymi, kişinin “beklenmedik bir durum karşısında şaşkınlığa uğraması ve bu şaşkınlık hâliyle hareketsiz kalmasını” ifade etmektedir. Bu kullanımda ağız açma eylemi, tepki verememe ve donakalma durumunun mecazî bir göstergesi olarak işlev görmektedir. Buna karşılık Türkiye Türkçesindeki *ağzını açmak* deymi, kişinin hiddetle konuşmaya başlamasını, karşısındaki kişiyi sert biçimde uyarmasını ya da azarlamasını ifade etmektedir. Bu anlamda deyim, etkin ve dışavurumcu bir tepkiyi vurgulamaktadır.

Bu farklılıklar dikkate alındığında, söz konusu deyimler arasında tam yalancı eşdeğerlik bulunduğu söylenebilir. Biçimsel yapı neredeyse aynı olmasına rağmen, deyimlerin temsil ettiği eylem ve tutumlar birbirinin karşısı nitelikler taşımaktadır. Özbekçe deyimde pasiflik ve tepki verememe ön plandayken, Türkiye Türkçesindeki deyimde aktiflik ve sözlü müdahale vurgulanmaktadır. Bu durum, yalancı eşdeğerliğin anlam alanlarının ayrışmasının yanı sıra eylemin yönü ve niteliğinin tersleşmesiyle de ortaya çıkabileceğini göstermektedir.

3.2. “Baş” Sözcüğünü İçeren Yalancı Eşdeğer Deyimler

“Baş” sözcüğü, insan bedeninin temel organlarından biri olmasının yanı sıra, düşünme, yönetme, yön verme ve sorumluluk üstlenme gibi soyut anlam alanlarıyla ilişkilendirilmesi nedeniyle Türk lehçelerinde yoğun biçimde deyimleşmiştir. Bu çok katmanlı anlamsal yapı, “baş” sözcüğünü içeren deyimlerin hem somut hem de soyut anlamlar arasında kolaylıkla geçiş yapabilmesine imkân tanımaktadır. Ancak bu durum, lehçeler arasında biçimsel benzerliğin korunmasına rağmen, deyimlerin anlamsal içeriklerinde farklılaşmaların ortaya çıkmasını da beraberinde getirmektedir. Özbek Türkçesinde “baş” sözcüğünü içeren ve görünüşte Türkiye Türkçesindeki deyimlerle örtüşen bazı deyimler, anlam bakımından bire bir karşılık oluşturmamakta; bu da söz konusu deyimleri yalancı eşdeğerlik açısından dikkat çekici hâle getirmektedir. Bu alt başlıkta, “baş” sözcüğünü içeren yalancı eşdeğer deyimler, Özbekçe ve Türkiye Türkçesindeki anlamları karşılaştırılarak ayrıntılı biçimde ele alınacaktır.

3.2.1. Bir yoqadan bosh chiqarmoq - Bir yakadan baş çıkarmak

Özbekçe deyim:	Bir yoqadan bosh chiqarmoq [Бир ёқадан бош чиқармоқ]
Özbekçedeki anlamı:	Biriyle uyum içinde olmak, aynı fikirde olmak.
Türkiye Türkçesindeki biçimsel benzeri:	Bir yakadan baş çıkarmak
Türkiye Türkçesindeki anlamı:	Ailesiyle birlikte rahat ve huzurlu bir hayat sürmek; bir çatı altında dirlik düzenlik içinde yaşamak.

Özbekçe *bir yoqadan bosh chiqarmoq* deyimini ile Türkiye Türkçesindeki *bir yakadan baş çıkarmak* deyimini, biçimsel açıdan yüksek düzeyde örtüşmektedir. Her iki deyimde de *yaka* ve *baş* sözcüklerinin aynı dizilimle kullanılması, deyimlerin yüzey yapıda neredeyse bire bir benzerlik göstermesine yol açmaktadır. Bu durum, deyimlerin ilk bakışta anlam bakımından da eşdeğer olduğu izlenimini uyandırmaktadır.

Anlamsal karşılaştırma yapıldığında ise deyimler arasında belirgin bir ayrışma olduğu görülmektedir. Özbek Türkçesinde *bir yoqadan bosh chiqarmoq* deyimini, “kişiler arasında uyum, görüş birliği ve ortak hareket etme durumunu” ifade etmektedir. Bu kullanımda vurgu, bireyler arasındaki düşünce ve tutum birliğine yöneliktir. Buna karşılık Türkiye Türkçesindeki *bir yakadan baş çıkarmak* deyimini, daha çok aile ya da aynı çatı altında yaşayan kişiler bağlamında, huzurlu ve düzenli bir yaşam sürmeyi ifade etmektedir. Dolayısıyla Türkiye Türkçesindeki deyimde anlam, fikir birliğinden ziyade birlikte yaşama ve geçim düzeni etrafında şekillenmektedir.

Bu farklılıklar dikkate alındığında, söz konusu deyimler arasında kısmi yalancı eşdeğerlik bulunduğu söylenebilir. Biçimsel yapı büyük ölçüde korunmuş olsa da deyimlerin anlam merkezleri tam olarak örtüşmemektedir. Özbekçe deyimde kişiler arası düşünsel uyum ön plandayken, Türkiye Türkçesindeki deyimde toplu yaşam ve huzurlu geçim vurgusu ağır basmaktadır. Bu durum, yalancı eşdeğerliğin deyimler düzeyinde yalnızca anlamın tamamen değişmesiyle değil, anlam odağının farklı yönlere kaymasıyla da ortaya çıkabildiğini göstermektedir.

3.2.2. Bosh(i)dan oshmoq - Başından aşmak

Özbekçe deyim:	Bosh(i)dan oshmoq [Бош(и)дан ошмоқ]
Özbekçedeki anlamı:	Bir şeyi ya da birini atlamak, hesaba katmamak.
Türkiye Türkçesindeki biçimsel benzeri:	Başından aşmak
Türkiye Türkçesindeki anlamı:	Bir şeyin miktar bakımından çok fazla olması.

Özbekçe *bosh(i)dan oshmoq* deyimini ile Türkiye Türkçesindeki *başından aşmak* deyimini, biçimsel açıdan büyük ölçüde örtüşmektedir. Her iki deyimde de “baş” organ adı ile “aşmak” fiilinin birlikte kullanılması, yüzey yapıda güçlü bir benzerlik oluşturmaktadır. Bu biçimsel örtüşme, deyimlerin anlam bakımından da eşdeğer olduğu yönünde bir beklenti doğurabilmektedir.

Ancak anlamsal karşılaştırma, bu beklentinin karşılanmadığını göstermektedir. Özbek Türkçesinde *bosh(i)dan oshmoq* deyiimi, “bir kişinin bir unsuru bilinçli olarak göz ardı etmesi, hesaba katmaması ya da dikkate almadan geçmesi” anlamında kullanılmaktadır. Bu kullanımda vurgu, dışlama ve bilinçli atlama eylemi üzerindedir. Buna karşılık Türkiye Türkçesindeki *başından aşmak* deyiimi, nicelik bakımından aşırılığı ifade etmekte; “bir işin, yükün ya da durumun fazlalığını ve kişinin bunu karşılamakta zorlanmasını” anlatmaktadır. Dolayısıyla Türkiye Türkçesindeki deyimde anlam, öznenin bilinçli bir tercihini değil, nesnel bir fazlalık durumunu yansıtmaktadır.

Bu durum, söz konusu deyimler arasında tam yalancı eşdeğerlik bulunduğunu göstermektedir. Biçimsel yapı korunmuş olmakla birlikte, deyimlerin anlam alanları tamamen farklı yönere dağılmıştır. Özbekçe deyimde eylemin yönü öznenin iradesine ve seçimine bağlıyken, Türkiye Türkçesindeki deyimde iradeden bağımsız bir niceliksel durum söz konusudur. Bu örnek, “baş” sözcüğünü içeren deyimlerde yalancı eşdeğerliğin, yalnızca duygusal ya da değerlendirici farklarla değil, eylemin mantıksal ve işlevsel yönünün değişmesiyle de ortaya çıkabildiğini göstermesi bakımından dikkat çekicidir.

3.2.3. Bosh(i)da tegirmon yurgizmoq - Başında değirmen çevirmek

Özbekçe deyim:	Bosh(i)da tegirmon yurgizmoq [Бош(и)да тегирмон юргизмоқ]
Özbekçedeki anlamı:	Aşırı derecede acı çektirmek, çok zorlamak ve canını yakmak.
Türkiye Türkçesindeki biçimsel benzeri:	Başında değirmen çevirmek
Türkiye Türkçesindeki anlamı:	Gürültü yaparak birini rahatsız etmek; birinden bir şey yapmasını sürekli istemek; bir kimsenin yaptığını durmadan başına kakmak.

Özbekçe *bosh(i)da tegirmon yurgizmoq* deyiimi ile Türkiye Türkçesindeki *başında değirmen çevirmek* deyiimi, biçimsel açıdan yüksek düzeyde örtüşmektedir. Her iki deyimde de “baş” organ adı ile “değirmen” sözcüğünün birlikte kullanılması, deyimlerin yüzey yapıda neredeyse bire bir benzerlik göstermesine neden olmaktadır. Bu durum, deyimlerin ilk bakışta anlam bakımından da örtüştüğü izlenimini doğurabilmektedir.

Anlamsal karşılaştırma yapıldığında ise deyimler arasında belirgin bir ayrışma olduğu görülmektedir. Özbek Türkçesinde *bosh(i)da tegirmon yurgizmoq* deyiimi, bir kişiye yoğun biçimde acı çektirmek, onu aşırı derecede zorlamak ve canını yakmak anlamlarında kullanılmaktadır. Bu kullanımda vurgu, fiziksel ya da ruhsal düzeyde ağır bir eziyet yaşatmaya yöneliktir. Buna karşılık Türkiye Türkçesindeki *başında değirmen çevirmek* deyiimi, doğrudan acı çektirme anlamı taşımamakta; daha çok rahatsız etme, ısrarcı olma, gürültü çıkarma ya da sürekli bir durumu hatırlatarak bunaltma eylemlerini ifade etmektedir. Dolayısıyla Türkiye Türkçesindeki deyimde anlam, eziyetten ziyade psikolojik rahatsızlık ve bezdirme ekseninde şekillenmektedir.

Bu farklılıklar göz önünde bulundurulduğunda, söz konusu deyimler arasında kısmi yalancı eşdeğerlik bulunduğu söylenebilir. Biçimsel yapı büyük ölçüde korunmuş olsa da deyimlerin anlamsal yoğunluğu ve etki derecesi birbirinden ayrılmaktadır. Özbekçe deyimde ağır ve doğrudan zarar verme anlamı ön plandayken, Türkiye Türkçesindeki deyimde daha hafif fakat süreklilik gösteren bir rahatsız etme durumu söz konusudur. Bu örnek, “baş” sözcüğünü içeren deyimlerde yalancı eşdeğerliğin, anlamın şiddet ve etki düzeyinin farklılaşmasıyla da ortaya çıkabildiğini göstermektedir.

3.2.4. Bosh ko‘tarmoq - Baş kaldırmak

Özbekçe deyim:	Bosh ko‘tarmoq [Бош кўтармоқ]
Özbekçedeki anlamı:	Filizlenmek, baş vermek.
Türkiye Türkçesindeki biçimsel benzeri:	Baş kaldırmak
Türkiye Türkçesindeki anlamı:	Bir şeye karşı mücadele etmek; isyan etmek; yapmakta olduğu bir işi yapmayı durdurmak.

Özbekçe *bosh ko 'tarmoq* deyimi ile Türkiye Türkçesindeki *baş kaldırmak* deyimi, biçimsel açıdan tam bir örtüşme göstermektedir. Her iki deyimde de “baş” organ adı ile “kaldırmak” fiilinin kullanılması, deyimlerin yüzey yapıda bire bir benzerlik taşımasına yol açmaktadır. Bu biçimsel benzerlik, deyimlerin anlam bakımından da örtüştüğü yönünde güçlü bir beklenti oluşturmaktadır.

Anlamsal karşılaştırma yapıldığında ise deyimler arasında belirgin bir ayrışma olduğu görülmektedir. Özbek Türkçesinde *bosh ko 'tarmoq* deyimi, bitkilerin topraktan çıkması, filizlenmesi ya da baş vermesi gibi doğal ve fiziksel bir süreci ifade etmektedir. Bu kullanımda deyim, herhangi bir karşı koyma ya da bilinçli eylem anlamı taşımamakta; doğal bir gelişim ve ortaya çıkış durumunu yansıtmaktadır. Buna karşılık Türkiye Türkçesindeki *baş kaldırmak* deyimi, bilinçli ve iradî bir eylemi ifade etmekte; bir otoriteye, duruma ya da kurala karşı çıkmayı, mücadele etmeyi ya da isyan etmeyi anlatmaktadır. Dolayısıyla Türkiye Türkçesindeki deyimde anlam, toplumsal ve psikolojik bir karşı duruş etrafında şekillenmektedir.

Bu farklılıklar dikkate alındığında, söz konusu deyimler arasında tam yalancı eşdeğerlik bulunduğu söylenebilir. Biçimsel yapı korunmuş olmasına rağmen, deyimlerin temsil ettiği eylem alanları tamamen farklıdır.

3.2.5. Bosh suqmoq - Baş sokmak

Özbekçe deyim:	Bosh suqmoq [Бош суқмоқ]
Özbekçedeki anlamı:	1. Bir yere girmek. 2. Bir şeye karışmak, araya girmek.
Türkiye Türkçesindeki biçimsel benzeri:	Baş sokmak.
Türkiye Türkçesindeki anlamı:	Yeterli olmasa da barınabilecek bir yere yerleşmek.

Özbekçe *bosh suqmoq* deyimi ile Türkiye Türkçesindeki *baş sokmak* deyimi, biçimsel açıdan büyük ölçüde örtüşmektedir. Her iki deyimde de “baş” organ adı ile “sokmak” fiilinin birlikte kullanılması, deyimlerin yüzey yapıda bire bir benzerlik göstermesine yol açmaktadır. Bu biçimsel benzerlik, deyimlerin anlam bakımından da eşdeğer olduğu yönünde bir beklenti oluşturabilmektedir.

Anlamsal karşılaştırma yapıldığında ise deyimler arasında kısmi bir örtüşme ve belirgin ayrışmaların bir arada bulunduğu görülmektedir. Özbek Türkçesinde *bosh suqmoq* deyiminin birinci anlamı, herhangi bir yere girme eylemini ifade etmekte olup, bu yönüyle Türkiye Türkçesindeki *baş sokmak* deyimiyle yüzeysel bir benzerlik göstermektedir. Ancak Türkiye Türkçesindeki deyimde bu eylem, yalnızca fiziksel olarak bir yere girmeyi değil, barınma ve yerleşme anlamını da içermektedir. Dolayısıyla Türkiye Türkçesindeki deyim, geçici ya da kalıcı bir yaşam alanı bulma vurgusunu ön plana çıkarmaktadır.

Özbek Türkçesindeki *bosh suqmoq* deyiminin ikinci anlamı ise bir işe karışmak, araya girmek ya da müdahil olmak gibi sosyal ve ilişkisel bir durumu ifade etmektedir. Bu anlam, Türkiye Türkçesindeki *baş sokmak* deyimiyle anlamsal bakımdan örtüşmemekte ve iki deyim arasında belirgin bir ayrışma ortaya koymaktadır. Türkiye Türkçesindeki deyimde sosyal müdahale ya da karışma anlamı bulunmamaktadır.

Bu özellikler dikkate alındığında, söz konusu deyimler arasında kısmi yalancı eşdeğerlik bulunduğu söylenebilir. Özbekçe deyim çok anlamlı yapısı, deyim bazı kullanımlarında Türkiye Türkçesindeki biçimsel benzeriyle sınırlı bir örtüşme sağlarken, diğer anlamlarında tam bir anlamsal ayrışmaya yol açmaktadır. Bu örnek, yalancı eşdeğerliğin çok anlamlı deyimlerde anlamların biri üzerinden kurulan yanıltıcı benzerlikler yoluyla da ortaya çıkabildiğini göstermesi bakımından önemlidir.

3.2.6. Bosh chayqamoq - Baş sallamak

Özbekçe deyim:	Bosh chayqamoq [Бош чайқамоқ].
Özbekçedeki anlamı:	1. Başını iki yana birkaç kez çevirerek “hayır” cevabını bildirmek. 2. Başını iki omuz tarafına birkaç kez eğerek pişmanlık, üzüntü ya da esef duygusunu ifade etmek.
Türkiye Türkçesindeki biçimsel benzeri:	Baş sallamak.
Türkiye Türkçesindeki anlamı:	Anlasa da anlamasa da kabul etmek; karşısındakinin her sözünü onaylıyor görünmek; dalkavukluk etmek.

Özbekçe *bosh chayqamoq* deymi ile Türkiye Türkçesindeki *baş sallamak* deymi, biçimsel açıdan büyük ölçüde örtüşmektedir. Her iki deyimde de “baş” organ adı ile sallama/çalkalama hareketine dayalı bir yapı bulunmaktadır. Bu biçimsel benzerlik, deyimlerin anlam bakımından da eşdeğer olduğu yönünde güçlü bir izlenim doğurabilmektedir.

Anlamsal karşılaştırma, deyimler arasındaki ilişkinin daha karmaşık bir yapı sergilediğini göstermektedir. Özbek Türkçesinde *bosh chayqamoq* deyiminin birinci anlamı, başın sağa sola hareketiyle olumsuz cevap bildirmeyi ifade etmektedir. İkinci anlamda ise baş hareketi, pişmanlık, üzüntü ya da esef gibi duygusal durumların dışavurumu olarak kullanılmaktadır. Her iki kullanımda da deyim, konuşma dışı bir bedensel tepkiyi ve buna bağlı duygusal ya da tutumsal bir anlamı yansıtmaktadır.

Türkiye Türkçesindeki *baş sallamak* deymi ise bu bedensel hareketi, onaylama ve kabul etme anlamlarıyla ilişkilendirmekte; çoğu bağlamda bu onayın içtenlikten uzak, yüzeysel ya da çıkar amaçlı olduğunu ima etmektedir. Dolayısıyla Türkiye Türkçesindeki deyimde baş hareketi, olumsuzluk ya da üzüntü bildirmekten ziyade, sözlü ya da sözsüz biçimde katılıyormuş gibi görünme anlamını taşımaktadır.

Bu özellikler dikkate alındığında, söz konusu deyimler arasında kısmi yalancı eşdeğerlik bulunduğu söylenebilir. Özbekçe deyim her iki anlamı da Türkiye Türkçesindeki deyimle anlamsal bakımdan örtüşmemekte; ancak ortak bedensel hareket unsuru, biçimsel benzerliğin yanıltıcı bir eşdeğerlik algısı oluşturmaya yol açmaktadır. Bu örnek, çok anlamlı deyimlerde yalancı eşdeğerliğin yalnızca anlamın yön değiştirmesiyle değil, aynı fiziksel hareketin lehçeler arasında farklı pragmatik ve değerlendirici işlevler üstlenmesiyle de ortaya çıkabildiğini göstermektedir.

3.3. “Dil” Sözcüğünü İçeren Yalancı Eşdeğer Deyimler

“Dil” sözcüğü, konuşma, ifade etme, niyet bildirme ve sosyal ilişkilerde tutum belirleme gibi işlevlerle doğrudan bağlantılı olması nedeniyle Türk lehçelerinde deyimleşme sürecine sıklıkla dâhil edilen organ adlarından biridir. Bu sözcüğü içeren deyimler, çoğu zaman bireyin sözlü davranışlarını, söylem tarzını ya da iletişimdeki konumunu mecazî biçimde yansıtmaktadır. Ancak lehçeler arasında biçimsel benzerlik büyük ölçüde korunmasına rağmen, “dil” sözcüğünü içeren deyimlerin anlamsal içeriklerinde dikkat çekici farklılaşmalar görülebilmektedir. Özbek Türkçesinde “dil” ile kurulan bazı deyimler, Türkiye Türkçesindeki biçimsel benzerleriyle karşılaştırıldığında anlam bakımından bire bir örtüşmemekte ve yalancı eşdeğerlik açısından sorunlu örnekler ortaya koymaktadır. Bu alt başlıkta, “dil” sözcüğünü içeren yalancı eşdeğer deyimler, her iki lehçedeki anlamları esas alınarak karşılaştırmalı biçimde incelenecektir.

3.3.1. Tilga kelmoq - Dile gelmek

Özbekçe deyim:	Tilga kelmoq [Тилга келмоқ].
Özbekçedeki anlamı:	Konuşma kabiliyetinin geri gelmesi.
Türkiye Türkçesindeki biçimsel benzeri:	Dile gelmek.
Türkiye Türkçesindeki anlamı:	1. Dedikodusu yapılmak. 2. Dillenmek, konuşmaya başlamak; konuşmayan ya da herhangi bir sebepten ötürü susmuş olan birinin konuşmaya başlaması. 3. Sözle ifadesini bulmak; varlığını herhangi bir yolla ortaya koymak, göstermek. 4. Düşünülmeden ağızdan çıkmak.

Özbekçe *tilga kelmoq* deymi ile Türkiye Türkçesindeki *dile gelmek* deymi, biçimsel açıdan tam bir örtüşme göstermektedir. Her iki deyimde de “dil” organ adı ile “gelmek” fiilinin kullanılması, deyimlerin yüzey yapıda bire bir benzerlik taşımasına neden olmaktadır. Bu durum, deyimlerin anlam bakımından da geniş ölçüde örtüştüğü izlenimini doğurabilmektedir.

Anlamsal karşılaştırma, deyimler arasındaki ilişkinin tek yönlü olmadığını ortaya koymaktadır. Özbek Türkçesinde *tilga kelmoq* deymi, belirli ve sınırlı bir anlam alanına sahiptir ve esas olarak konuşma yetisinin yeniden kazanılmasını ifade etmektedir. Bu kullanım, özellikle fizyolojik ya da psikolojik bir engelin ortadan kalkması sonrasında konuşmanın başlaması durumunu karşılamaktadır. Türkiye Türkçesindeki *dile gelmek* deyiminin ikinci anlamı, bu Özbekçe kullanımla doğrudan örtüşmektedir.

Buna karşılık Türkiye Türkçesindeki *dile gelmek* deymi, söz konusu ortak anlamın ötesinde, anlam alanını önemli ölçüde genişletmiştir. Dedikodusu yapılmak, bir düşüncenin sözle ifade edilir hâle gelmesi, bir durumun ortaya çıkması ya da düşünülmeden söylenmesi gibi anlamlar, Özbekçe *tilga kelmoq* deyiminin anlam alanı dışında kalmaktadır. Bu durum, biçimsel olarak aynı yapıya sahip deyimlerin, lehçeler içinde farklı yönlerde ve farklı ölçülerde anlamsal genişleme geçirebildiğini göstermektedir.

Bu özellikler dikkate alındığında, söz konusu deyimler arasında kısmi yalancı eşdeğerlik bulunduğu söylenebilir. Türkiye Türkçesindeki deyim çok anlamlı yapısı, yalnızca anlamlardan biri üzerinden Özbekçe deyimle örtüşürken, diğer anlamları yalancı eşdeğerlik potansiyeli taşımaktadır. Bu örnek, yalancı eşdeğerliğin, anlam sayısının ve kullanım alanlarının lehçelere göre farklılaşmasıyla da ortaya çıkabileceğini göstermesi bakımından dikkat çekicidir.

3.3.2. Tiliga tushmoq - Diline düşmek

Özbekçe deyim:	Tiliga tushmoq [Тилига тушмоқ].
Özbekçedeki anlamı:	Birinin ya da bir şeyin insanlar arasında konuşulması, ünlenmesi.
Türkiye Türkçesindeki biçimsel benzeri:	Diline düşmek.
Türkiye Türkçesindeki anlamı:	Yermek veya alay etmek amacıyla birinin kötü ya da yanlış davranışının sürekli söylenmesi.

Özbekçe *tiliga tushmoq* deymi ile Türkiye Türkçesindeki *diline düşmek* deymi, biçimsel açıdan tam olarak örtüşmektedir. Her iki deyimde de “dil” organ adı ile “düşmek” fiilinin birlikte kullanılması, deyimlerin yüzey yapıda bire bir benzerlik göstermesine yol açmaktadır. Bu biçimsel benzerlik, deyimlerin anlam bakımından da eşdeğer olduğu yönünde güçlü bir izlenim oluşturabilmektedir.

Anlamsal karşılaştırma, bu izlenimin yanıltıcı olduğunu ortaya koymaktadır. Özbek Türkçesinde *tiliga tushmoq* deymi, bir kişi ya da olayın insanlar arasında konuşulur hâle gelmesini, tanınmasını ya da ünlenmesini ifade etmektedir. Bu kullanımda anlam, çoğunlukla nötr bir nitelik taşımakta; bağlama bağlı olarak olumlu bir çağrışım da kazanabilmektedir. Buna karşılık Türkiye Türkçesindeki *diline düşmek* deymi, belirgin biçimde olumsuz bir değerlendirme içermekte; bir kişinin hatalı ya da hoş

karşılanmayan davranışlarının alaycı ya da yergici bir üslupla sürekli gündeme getirilmesini ifade etmektedir.

Bu yönüyle söz konusu deyimler arasında kısmi yalancı eşdeğerlik bulunduğu söylenebilir. Her iki lehçede de deyimlerin temel anlam çekirdeği “insanlar arasında konuşulmak” düşüncesi etrafında şekillenmekle birlikte, deyimlerin taşıdığı değerlendirici anlamlar belirgin biçimde ayrılmaktadır. Özbekçe deyimde konuşulma eylemi değer bakımından nötr ya da olumlu olabilirken, Türkiye Türkçesindeki deyimde bu eylem olumsuz bir anlam yüklenmektedir. Bu örnek, “dil” sözcüğünü içeren deyimlerde yalancı eşdeğerliğin, anlamın tamamen değişmesinden ziyade anlamın değerlendirme yönünün farklılaşması yoluyla ortaya çıkabildiğini göstermektedir.

3.3.3. Til(i) uzun - Dili uzun

Özbekçe deyim:	Til(i) uzun [Тил(и) узун].
Özbekçedeki anlamı:	Her türlü konuşmaya hakkı olan.
Türkiye Türkçesindeki biçimsel benzeri:	Dili uzun.
Türkiye Türkçesindeki anlamı:	İncitici sözler söyleyen; küstah, saygısız.

Özbekçe *til(i) uzun* deymi ile Türkiye Türkçesindeki *dili uzun* deymi, biçimsel açıdan tam bir örtüşme göstermektedir. Her iki deyimde de “dil” organ adı ile “uzun” sıfatının birlikte kullanılması, deyimlerin yüzey yapıda bire bir benzerlik taşımasına yol açmaktadır. Bu biçimsel benzerlik, deyimlerin anlam bakımından da örtüştüğü yönünde güçlü bir beklenti oluşturabilmektedir.

Anlamsal karşılaştırma, bu beklentinin karşılanmadığını ortaya koymaktadır. Özbek Türkçesinde *til(i) uzun* deymi, bir kişinin söz söyleme yetkisine sahip olması, düşüncelerini ifade etme hakkının bulunması anlamında kullanılmaktadır. Bu kullanımda deyim, konuşma özgürlüğü ve söz söyleme yetkisi gibi nötr ya da bağlama göre olumlu bir anlam taşımaktadır. Buna karşılık Türkiye Türkçesindeki *dili uzun* deymi, kişinin sözlerinde ölçsüz davranması, başkalarını incitici ya da saygısız ifadeler kullanması anlamında değerlendirilmekte ve belirgin biçimde olumsuz bir çağrışım içermektedir.

Bu özellikler dikkate alındığında, söz konusu deyimler arasında kısmi yalancı eşdeğerlik bulunduğu söylenebilir. Her iki lehçede de deyimler konuşma eylemiyle ilişkilendirilmekle birlikte, deyimlerin taşıdığı değer ve tutum boyutları farklı yönlerde gelişmiştir. Özbekçe deyimde konuşma yetkisi ve söz hakkı ön plandayken, Türkiye Türkçesindeki deyimde bu yetkinin kötüye kullanılması ve saygısızlık vurgulanmaktadır. Bu durum, “dil” sözcüğünü içeren deyimlerde yalancı eşdeğerliğin, çoğu zaman değerlendirici anlam farklılaşması yoluyla ortaya çıktığını göstermektedir.

3.3.4. Til(i) uzun bo'lmoq / til(i) uzun qilmoq - Dili uzamak

Özbekçe deyim:	Til(i) uzun bo'lmoq – til(i) uzun qilmoq.
Özbekçedeki anlamı:	Til(i) uzun deyiminin fiil almış biçimi olup, her türlü konuşmaya hakkı olmak anlamına gelmektedir.
Türkiye Türkçesindeki biçimsel benzeri:	Dili uzamak.
Türkiye Türkçesindeki anlamı:	Sözleriyle incitmek, saygısızlık etmek.

Özbek Türkçesinde *til(i) uzun* deyiminin fiilleştirilmiş biçimleri olan *til(i) uzun bo'lmoq* ve *til(i) uzun qilmoq*, biçimsel olarak Türkiye Türkçesindeki *dili uzamak* deymiyle büyük ölçüde örtüşmektedir. Her iki lehçede de “dil” organ adı ile “uzun” sıfatı temel alınmış; fiil unsurlarıyla deyimsel yapı genişletilmiştir. Bu biçimsel yakınlık, deyimlerin anlamsal olarak da eşdeğer olduğu yönünde bir beklenti yaratabilmektedir.

Anlamsal karşılaştırma ise bu beklentinin yanıltıcı olduğunu göstermektedir. Özbek Türkçesinde söz konusu deyimler, bir kişinin konuşma hakkına sahip olması, düşüncelerini ifade etmek için haklı gerekçeleri bulunması anlamında kullanılmakta; bu yönüyle olumlu ya da en azından nötr bir çağrışım taşımaktadır. Buna karşılık Türkiye Türkçesindeki *dili uzamak* deymi, kişinin sözlerinde ölçüyü aşması, karşısındakini incitici ya da saygısız ifadelerle rahatsız etmesi anlamında değerlendirilmekte ve belirgin biçimde olumsuz bir tutumu yansıtmaktadır.

Bu özellikler dikkate alındığında, söz konusu deyimler arasında kısmi yalancı eşdeğerlik bulunduğu söylenebilir. Özbek Türkçesindeki deyimlerde konuşma eylemi meşru ve haklı bir zemine oturtulurken, Türkiye Türkçesindeki deyimde aynı eylem olumsuz bir davranış biçimi olarak algılanmaktadır. Bu durum, temel deyimdeki anlamsal ayrışmanın türev yapılar da sürdüğünü göstermektedir. Böylece “dil” sözcüğünü içeren deyimlerde yalancı eşdeğerliğin, yalnızca tekil kalıplarla sınırlı kalmayıp, aynı deyim farklı varyantları içinde de sistematik bir biçimde devam edebildiği ortaya çıkmaktadır.

3.4. “Diş” Sözcüğünü İçeren Yalancı Eşdeğer Deyimler

“Diş” sözcüğü, insan bedeninde fiziksel bir organ olmasının yanı sıra, dayanıklılık, direnç, kararlılık ve güç gösterisi gibi soyut anlam alanlarıyla ilişkilendirilmesi nedeniyle Türk lehçelerinde sınırlı sayıda ancak anlam bakımından yoğun deyimleşmelere konu olmuştur. Bu sözcüğü içeren deyimler, çoğu zaman bireyin bir duruma karşı tutumunu, zorluklar karşısındaki davranışını (*diş geçirmek, dişinden turnağından artırmak vb.*) ya da psikolojik dayanıklılığını mecazî biçimde yansıtmaktadır. Ancak lehçeler arasında biçimsel benzerlik korunmuş olsa bile, “diş” sözcüğünü içeren deyimlerin anlamsal kapsamı ve değerlendirme yönü farklılaşabilmektedir. Özbek Türkçesinde “diş” ile kurulan deyimlerin Türkiye Türkçesindeki biçimsel benzerleriyle karşılaştırılması, yalancı eşdeğerliğin bu organ adıyla kurulan sınırlı sayıdaki deyimde dahi belirgin biçimde ortaya çıkabildiğini göstermektedir. Bu alt başlıkta, “diş” sözcüğünü içeren yalancı eşdeğer deyim, her iki lehçedeki anlamları esas alınarak karşılaştırmalı biçimde ele alınacaktır.

3.4.1. Tish(i)ning kovagida – dişinin kovuğunda kalmak

Özbekçe deyim:	Tish(i)ning kovagida.
Özbekçedeki anlamı:	Aşırı dikkatle ve gizlice.
Türkiye Türkçesindeki biçimsel benzeri:	Dişinin kovuğunda kalmak.
Türkiye Türkçesindeki anlamı:	Az gelmek, yetmemek.

Özbekçe *tish(i)ning kovagida* deymi ile Türkiye Türkçesindeki *dişinin kovuğunda kalmak* deymi, biçimsel açıdan yüksek düzeyde örtüşmektedir. Her iki deyimde de “diş” organ adı ile “kovuk” anlam alanına işaret eden bir yapı bulunmaktadır. Bu biçimsel benzerlik, deyimlerin anlam bakımından da örtüştüğü yönünde bir beklenti oluşturabilmektedir.

Anlamsal karşılaştırma yapıldığında ise deyimler arasında belirgin bir ayrışma olduğu görülmektedir. Özbek Türkçesinde *tish(i)ning kovagida* deymi, bir işin son derece gizli, büyük bir dikkatle ve başkalarına fark ettirilmeden yapılmasını ifade etmektedir. Bu kullanımda vurgu, eylemin gizlilik derecesi ve ihtiyatlı biçimde gerçekleştirilmesi üzerindedir. Buna karşılık Türkiye Türkçesindeki *dişinin kovuğunda kalmak* deymi, niceliksel bir yetersizliği ifade etmekte; bir şeyin ihtiyaç duyulan ölçüyü karşılamaması, az gelmesi anlamında kullanılmaktadır. Dolayısıyla Türkiye Türkçesindeki deyimde anlam, gizlilik ya da dikkat unsurundan tamamen bağımsız bir biçimde miktar yetersizliği etrafında şekillenmektedir.

Bu özellikler dikkate alındığında, söz konusu deyimler arasında tam yalancı eşdeğerlik bulunduğu söylenebilir. Biçimsel yapı korunmuş olmakla birlikte, deyimlerin anlamsal alanları tamamen farklı yönlerde gelişmiştir. Özbekçe deyimde gizlilik ve dikkat ön plandayken, Türkiye Türkçesindeki deyimde niceliksel değerlendirme ve yetersizlik vurgusu ağır basmaktadır. Bu örnek, “diş” sözcüğünü içeren deyimlerde yalancı eşdeğerliğin, sınırlı sayıdaki örneğe rağmen anlam bakımından keskin ayrışmalar gösterebildiğini ortaya koymaktadır.

3.5. “Göz” Sözcüğünü İçeren Yalancı Eşdeğer Deyimler

“Göz” sözcüğü, görme işlevinin yanı sıra dikkat, farkındalık, değerlendirme ve duygusal tutum gibi soyut anlam alanlarıyla ilişkilendirilmesi nedeniyle Türk lehçelerinde en yoğun biçimde deyimleşen organ adlarından biridir. Bu sözcüğü içeren deyimler, çoğu zaman bireyin çevresini algılama biçimini, bir duruma verdiği tepkileri ya da başkalarına yönelik tutumlarını mecazî olarak yansıtmaktadır. Ancak lehçeler arasında biçimsel benzerliğin yüksek olması, “göz” sözcüğünü içeren deyimlerde yalancı eşdeğerlik riskini de artırmaktadır. Özbek Türkçesinde “göz” ile kurulan bazı deyimler, Türkiye Türkçesindeki biçimsel benzerleriyle karşılaştırıldığında anlam bakımından bire bir örtüşmemekte ve

bu durum, yüzeysel benzerliğe dayalı eşleştirmelerin yanıltıcı olabileceğini göstermektedir. Bu alt başlıkta, “göz” sözcüğünü içeren yalancı eşdeğer deyimler, her iki lehçedeki anlamları esas alınarak karşılaştırmalı biçimde ele alınacaktır.

3.5.1. Ko‘zga ko‘rinmoq - Göze görünmek

Özbekçe deyim:	Ko‘zga ko‘rinmoq [Кўзга кўринмоқ]
Özbekçedeki anlamı:	1. Tanınmak, bilinmek. 2. Dikkati kendine çekmeyi başarmak.
Türkiye Türkçesindeki biçimsel benzeri:	Göze görünmek.
Türkiye Türkçesindeki anlamı:	1. Açık, belli olmak. 2. Var olmamasına karşın varmış gibi görünmek.

Özbekçe *ko‘zga ko‘rinmoq* deymi ile Türkiye Türkçesindeki *göze görünmek* deymi, biçimsel açıdan tam bir örtüşme göstermektedir. Her iki deyimde de “göz” organ adı ile “görünmek” fiilinin birlikte kullanılması, deyimlerin yüzey yapıda bire bir benzerlik taşımasına yol açmaktadır. Bu biçimsel benzerlik, deyimlerin anlam bakımından da eşdeğer olduğu yönünde güçlü bir beklenti doğurabilmektedir.

Anlamsal karşılaştırma yapıldığında ise deyimler arasında belirgin bir ayrışma olduğu görülmektedir. Özbek Türkçesinde *ko‘zga ko‘rinmoq* deymi, bireyin toplumsal çevrede tanınır hâle gelmesini ya da dikkat çekmesini ifade etmekte; bu yönüyle sosyal görünürlük ve fark edilme kavramları etrafında şekillenmektedir. Bu kullanımda deyim, çoğunlukla olumlu ya da nötr bir çağrışım taşımaktadır. Buna karşılık Türkiye Türkçesindeki *göze görünmek* deymi, nesnelerin ya da durumların algılanabilir hâle gelmesi ya da gerçekte var olmadığı hâlde varmış gibi algılanması anlamlarında kullanılmaktadır. Dolayısıyla Türkiye Türkçesindeki deyimde vurgu, sosyal tanınmışlıktan ziyade algısal açıklık ya da yanılısma üzerinedir.

Bu özellikler dikkate alındığında, söz konusu deyimler arasında kısmi yalancı eşdeğerlik bulunduğu söylenebilir. Her iki lehçede de deyimler “görünme” kavramı etrafında şekillenmekle birlikte, Özbekçe deyimde bu görünme sosyal ve değerlendirici bir nitelik taşıırken, Türkiye Türkçesindeki deyimde algısal ve ontolojik bir boyut ön plana çıkmaktadır. Bu durum, “göz” sözcüğünü içeren deyimlerde yalancı eşdeğerliğin, anlamın tamamen değişmesinden ziyade anlam alanının farklı kavramsal düzlemlere kayması yoluyla ortaya çıkabildiğini göstermektedir.

3.5.2. Ko‘z(i)ga qaramoq - Gözüne bakmak

Özbekçe deyim:	Ko‘z(i)ga qaramoq [Кўз(и)га қарамоқ]
Özbekçedeki anlamı:	Dikkatli olmak, uyanık olmak.
Türkiye Türkçesindeki biçimsel benzeri:	Gözüne bakmak.
Türkiye Türkçesindeki anlamı:	Üzerine titremek; birinin isteğine uygun davranmak için bir işaretini beklemek.

Özbekçe *ko‘z(i)ga qaramoq* deymi ile Türkiye Türkçesindeki *gözüne bakmak* deymi, biçimsel açıdan tam olarak örtüşmektedir. Her iki deyimde de “göz” organ adı ile “bakmak” fiilinin kullanılması, deyimlerin yüzey yapıda tam bir benzerlik göstermesine yol açmaktadır. Bu biçimsel benzerlik, deyimlerin anlam bakımından da örtüştüğü yönünde bir beklenti oluşturabilmektedir.

Anlamsal karşılaştırma yapıldığında ise deyimler arasında belirgin bir ayrışma olduğu görülmektedir. Özbek Türkçesinde *ko‘z(i)ga qaramoq* deymi, bireyin çevresine karşı dikkatli, uyanık ve tetikte olmasını ifade etmektedir. Bu kullanımda deyim, kişinin kendi davranışlarına yönelik bilinçli bir dikkat hâlini yansıtmaktadır. Buna karşılık Türkiye Türkçesindeki *gözüne bakmak* deymi, başkasına yönelik bir tutumu ifade etmekte; bir kişiye karşı aşırı ilgi göstermek, isteklerini yerine getirmeye hazır olmak ya da onun işaretlerini kollamak anlamında kullanılmaktadır. Dolayısıyla Türkiye Türkçesindeki deyimde dikkat, öznenin kendi tutumundan ziyade başkasına yönelmiş bir hassasiyet olarak ortaya çıkmaktadır.

Bu özellikler dikkate alındığında, söz konusu deyimler arasında kısmi yalancı eşdeğerlik bulunduğu söylenebilir. Her iki lehçede de deyimler “göz” ve “bakma” eylemi etrafında şekillenmekle birlikte, Özbekçe deyimde dikkat ve uyanıklık bireyin kendisine yönelikken, Türkiye Türkçesindeki deyimde bu dikkat başkasına yönelmiş bir itina ve bağlılık biçimine dönüşmektedir. Bu durum, “göz” sözcüğünü içeren deyimlerde yalancı eşdeğerliğin, anlamın tamamen değişmesinden daha çok eylemin yöneldiği öznenin farklılaşması yoluyla da ortaya çıkabildiğini göstermektedir.

3.5.3. Ko‘z(i)ni olmoq - Gözünü almak

Özbekçe deyim:	Ko‘z(i)ni olmoq [Кўз(и)ни олмақ]
Özbekçedeki anlamı:	Bir şeye ya da birine bakmayı durdurmak.
Türkiye Türkçesindeki biçimsel benzeri:	Gözünü almak.
Türkiye Türkçesindeki anlamı:	Aşırı biçimde etkilenmek; şiddetli ışık sebebiyle gözü iyi göremez duruma getirmek.

Özbekçe *ko‘z(i)ni olmoq* deymi ile Türkiye Türkçesindeki *gözünü almak* deymi, biçimsel açıdan tam bir örtüşme örneği göstermektedir. Her iki deyimde de “göz” organ adı ile “almak” fiilinin birlikte kullanılması, deyimlerin yüzey yapıda tam bir benzerlik göstermesine neden olmaktadır. Bu biçimsel benzerlik, deyimlerin anlam bakımından da eşdeğer olduğu yönünde bir fikir oluşturabilmektedir.

Anlamsal karşılaştırma yapıldığında ise deyimler arasında belirgin bir ayrışma olduğu görülmektedir. Özbek Türkçesinde *ko‘z(i)ni olmoq* deymi, bireyin bilinçli bir tercihle bakmayı bırakmasını, dikkatini başka bir yöne çevirmesini ifade etmektedir. Bu kullanımda vurgu, öznenin iradî bir eylemi üzerinde yoğunlaşmaktadır. Buna karşılık Türkiye Türkçesindeki *gözünü almak* deymi, genellikle öznenin iradesi dışında gerçekleşen bir durumu yansıtmakta; güçlü bir ışık ya da çarpıcı bir etki nedeniyle görme yetisinin geçici olarak zayıflamasını ifade etmektedir. Dolayısıyla Türkiye Türkçesindeki deyimde anlam, bilinçli bir davranıştan ziyade dışsal bir etkinin sonucu olarak ortaya çıkmaktadır.

Bu farklılıklar dikkate alındığında, söz konusu deyimler arasında tam yalancı eşdeğerlik bulunduğu söylenebilir. Biçimsel yapı korunmuş olsa da deyimlerin anlamsal yönelimi tamamen farklıdır. Özbekçe deyimde eylem öznenin kontrolünde gerçekleşirken, Türkiye Türkçesindeki deyimde öznenin kontrolü dışındaki bir etki ön plana çıkmaktadır. Bu örnek, “göz” sözcüğünü içeren deyimlerde yalancı eşdeğerliğin, eylemin iradî-irade dışı ekseninde farklılaşması yoluyla da ortaya çıkabildiğini göstermektedir.

3.6. “Kulak” Sözcüğünü İçeren Yalancı Eşdeğer Deyimler

“Kulak” sözcüğü, işitme işlevinin ötesinde, algılama, dikkat kesilme, önemseme ve tepki verme gibi soyut anlam alanlarıyla ilişkilendirilmesi nedeniyle Türk lehçelerinde deyimleşmeye elverişli organ adlarından biridir. Bu sözcüğü içeren deyimler, çoğu zaman bireyin çevresinde olup bitenlere karşı takındığı tutumu, başkalarının sözlerine verdiği önemi ya da bilinçli olarak gösterdiği ilgisizliği mecazî biçimde yansıtmaktadır. Ancak lehçeler arasında biçimsel benzerliğin yüksek olması, “kulak” sözcüğünü içeren deyimlerde yalancı eşdeğerlik riskini de beraberinde getirmektedir. Özbek Türkçesinde “kulak” ile kurulan bazı deyimler, Türkiye Türkçesindeki biçimsel benzerleriyle karşılaştırıldığında anlam bakımından bire bir örtüşmemekte; bu durum, dinleme ve algılama eylemlerinin lehçelere göre farklı anlamsal yönelimler kazanabildiğini göstermektedir. Bu alt başlıkta, “kulak” sözcüğünü içeren yalancı eşdeğer deyimler, her iki lehçedeki anlamları esas alınarak karşılaştırmalı biçimde ele alınacaktır.

3.6.1. Qulog‘(i)ga kirmoq - Kulağına girmek

Özbekçe deyim:	Qulog‘(i)ga kirmoq [Қулоғ(и)га кирмоқ]
Özbekçedeki anlamı:	İstemeyerek, özellikle dinlemeye niyeti olmadığı ya da merak etmediği hâlde işitmek.
Türkiye Türkçesindeki biçimsel benzeri:	Kulağına girmek.
Türkiye Türkçesindeki anlamı:	Söylenenlere önem vermek, anlamak; söylenenleri kabul etmek.

Özbekçe *qulog‘(i)ga kirmoq* deyimi ile Türkiye Türkçesindeki *kulağına girmek* deyimi, biçimsel açıdan tam olarak örtüşmektedir. Her iki deyimde de “kulak” organ adı ile “girmek” fiilinin birlikte kullanılması, deyimlerin yüzey yapıda tamamıyla benzerlik göstermesine yol açmaktadır. Bu biçimsel benzerlik, deyimlerin anlam bakımından da eşdeğer olduğu yönünde güçlü bir beklenti oluşturabilmektedir.

Anlamsal karşılaştırma yapıldığında ise deyimler arasında belirgin bir ayrışma olduğu görülmektedir. Özbek Türkçesinde *qulog‘(i)ga kirmoq* deyimi, bireyin bilinçli bir dinleme niyeti olmamasına rağmen bir sözü ya da sesi istemeden işitmesini ifade etmektedir. Bu kullanımda vurgu, algının irade dışı gerçekleşmesi üzerindedir. Buna karşılık Türkiye Türkçesindeki *kulağına girmek* deyimi, dinleme eylemini istekli ve bilinçli bir tutumla ilişkilendirmekte; söylenen sözlerin dikkate alınması, benimsenmesi ve kabul edilmesi anlamlarını taşımaktadır. Dolayısıyla Türkiye Türkçesindeki deyimde algı, pasif bir işitmeden ziyade aktif bir kavrayış ve içselleştirme sürecini yansıtmaktadır.

Bu özellikler dikkate alındığında, söz konusu deyimler arasında tam yalancı eşdeğerlik bulunduğu söylenebilir. Biçimsel yapı korunmuş olmakla birlikte, deyimlerin eylem yönelimi tamamen farklıdır. Özbekçe deyimde istem dışı bir algılama söz konusuyken, Türkiye Türkçesindeki deyimde bilinçli ve olumlu bir kabul süreci ön plandadır. Bu örnek, “kulak” sözcüğünü içeren deyimlerde yalancı eşdeğerliğin, dinleme eyleminin bilinçli veya bilinçdışı boyutta farklılaşması yoluyla ortaya çıkabildiğini açık biçimde göstermektedir.

3.6.2. Qulog‘(i) tikkaymoq / qulog‘(i)ni tikkaytirmoq - Kulağı dikilmek / kulağını dikmek

Özbekçe deyim:	Qulog‘(i) tikkaymoq / qulog‘(i)ni tikkaytirmoq [Кулоғ(и) тиккаймоқ / Кулоғ(и)ни тиккайтирмоқ]
Özbekçedeki anlamı:	Her türlü olumsuz sözü duymaya hazır olmak.
Türkiye Türkçesindeki biçimsel benzeri:	Kulağı dikilmek / kulağını dikmek.
Türkiye Türkçesindeki anlamı:	Konuşulanları dinlemek için dikkat kesilmek.

Özbekçe *qulog‘(i) tikkaymoq* ve *qulog‘(i)ni tikkaytirmoq* deyimleri ile Türkiye Türkçesindeki *kulağı dikilmek* ve *kulağını dikmek* deyimleri, biçimsel açıdan yüksek düzeyde örtüşmektedir. Her iki lehçede de “kulak” organ adı ile “dik” kavramını karşılayan unsurların birlikte kullanılması, deyimlerin yüzey yapıda neredeyse bire bir benzerlik göstermesine yol açmaktadır. Bu biçimsel yakınlık, deyimlerin anlam bakımından da örtüştüğü yönünde güçlü bir beklenti yaratabilmektedir.

Anlamsal karşılaştırma, deyimler arasındaki örtüşmenin sınırlı olduğunu ortaya koymaktadır. Özbek Türkçesinde söz konusu deyimler, bireyin özellikle olumsuz içerikli sözleri duymaya, kötü bir haber ya da eleştiriyi karşılaşmaya hazır durumda olmasını ifade etmektedir. Bu kullanımda vurgu, dikkat kesilmekten ziyade, beklenen içeriğin olumsuzluğu üzerindedir. Buna karşılık Türkiye Türkçesindeki *kulağı dikilmek* ve *kulağını dikmek* deyimleri, konuşulanları dinlemek amacıyla bilinçli bir dikkat yoğunlaşmasını ifade etmekte; dinlenen içeriğin olumlu ya da olumsuz olması bakımından bir sınırlama getirmemektedir.

Bu özellikler dikkate alındığında, söz konusu deyimler arasında kısmi yalancı eşdeğerlik bulunduğu söylenebilir. Her iki lehçede de dinleme eylemi ve dikkat durumu ön planda olmakla birlikte, Özbekçe deyimde dikkat özellikle olumsuz sözlerle yönelmişken, Türkiye Türkçesindeki deyimde dikkat genel ve nötr bir dinleme hâlini ifade etmektedir. Bu örnek, “kulak” sözcüğünü içeren deyimlerde yalancı eşdeğerliğin, anlamın tamamen değişmesinden ziyade dinleme eyleminin yöneldiği içerik türünün farklılaşması yoluyla ortaya çıkabildiğini göstermektedir.

3.7. “Yüz / Aft” Sözcüklerini İçeren Yalancı Eşdeğer Deyimler

“Yüz” organı, insan bedeninin en görünür bölümlerinden biri olmasının yanı sıra, kimlik, itibar, utanma, saygınlık ve toplumsal algı gibi soyut kavramlarla ilişkilendirilmesi nedeniyle Türk lehçelerinde yoğun biçimde deyimleşmiştir. Özbek Türkçesinde “yüz” anlamını karşılayan “yuz” sözcüğünün yanı sıra, aynı anlam alanında kullanılan “aft” sözcüğü de deyimleşme sürecine dâhil olmuş ve bu iki unsurla kurulan deyimler, Türkiye Türkçesindeki biçimsel benzerleriyle karşılaştırıldığında yalancı eşdeğerlik açısından

dikkat çekici örnekler sunmuştur. Lehçeler arasında biçimsel benzerliğin yüksek olması, özellikle “yüz” ve “aft” sözcüklerini içeren deyimlerde anlamın yüzeysel benzerlikler üzerinden eşleştirilmesine yol açabilmekte; bu durum, deyimlerin taşıdığı değerlendirici ve kültürel anlamların göz ardı edilmesine neden olabilmektedir. Bu alt başlıkta, “yüz” ve “aft” sözcüklerini içeren yalancı eşdeğer deyimler, her iki lehçedeki anlamları esas alınarak karşılaştırmalı biçimde ele alınacaktır.

3.7.1. Yuz bermoq - Yüz vermek

Özbekçe deyim:	Yuz bermoq [Юз бермоқ]
Özbekçedeki anlamı:	Gerçekleşmek, bir olayın olması.
Türkiye Türkçesindeki biçimsel benzeri:	Yüz vermek.
Türkiye Türkçesindeki anlamı:	Birinin bütün davranışlarını hoş karşılamak; ilgi ve yakınlık göstermek.

Özbekçe *yuz bermoq* deyimini ile Türkiye Türkçesindeki *yüz vermek* deyimini, biçimsel açıdan tam olarak örtüşmektedir. Her iki deyimde de “yüz” organ adı ile “vermek” fiilinin birlikte kullanılması, deyimlerin yüzey yapıda bire bir benzerlik göstermesine neden olmaktadır. Bu biçimsel eşdeğerlik, deyimlerin anlam bakımından da eşdeğer olduğu yönünde güçlü bir beklenti doğurabilmektedir.

Ancak deyimler arasında belirgin bir anlamsal ayrışma olduğu görülmektedir. Özbek Türkçesinde *yuz bermoq* deyimini, herhangi bir olayın meydana gelmesini, gerçekleşmesini ifade eden nesnel ve değerlendirici yönü zayıf bir kullanıma sahiptir. Bu bağlamda deyim, çoğunlukla süreç ya da durum bildiren bir işlev üstlenmektedir. Buna karşılık Türkiye Türkçesindeki *yüz vermek* deyimini, kişiler arası ilişkiler bağlamında kullanılmakta; bir kimseye gereğinden fazla ilgi göstermek, davranışlarını hoş görmek ya da sınır koymamak anlamlarını taşımaktadır. Dolayısıyla Türkiye Türkçesindeki deyimde anlam, toplumsal ve psikolojik bir değerlendirme etrafında şekillenmektedir.

Bu özellikler dikkate alındığında, söz konusu deyimler arasında tam yalancı eşdeğerlik bulunduğu söylenebilir. Biçimsel yapı korunmuş olsa da deyimlerin anlamsal alanları tamamen farklı yönlerde gelişmiştir. Özbekçe deyimde olayların meydana gelmesine ilişkin nedensiz ve tarafsız bir bildirim söz konusuyken, Türkiye Türkçesindeki deyimde öznel tutum, yakınlık ve ilişkisel değerlendirme ön plana çıkmaktadır. Bu örnek, “yüz” sözcüğünü içeren deyimlerde yalancı eşdeğerliğin, anlam kaymasının yanında deyimlerin işlevsel alanının tamamen değişmesiyle de ortaya çıkabildiğini göstermektedir.

3.7.2. Yuz o'girmoq - Yüz çevirmek

Özbekçe deyim:	Yuz o'girmoq [Юз ўгирмоқ]
Özbekçedeki anlamı:	Bir yöne doğru başını çevirip bakmak.
Türkiye Türkçesindeki biçimsel benzeri:	Yüz çevirmek.
Türkiye Türkçesindeki anlamı:	Birine gösterdiği ilgiyi, yakınlığı kesmek; birine düşman olmak.

Özbekçe *yuz o'girmoq* deyimini ile Türkiye Türkçesindeki *yüz çevirmek* deyimini, biçimsel açıdan büyük ölçüde örtüşmektedir. Her iki deyimde de “yüz” organ adı ile yön değiştirmeyi ifade eden bir fiilin birlikte kullanılması, deyimlerin yüzey yapıda neredeyse bire bir benzerlik göstermesine yol açmaktadır. Bu biçimsel benzerlik, deyimlerin anlam bakımından da eşdeğer olduğu yönünde güçlü bir beklenti oluşturabilmektedir.

Anlamsal karşılaştırma, bu beklentinin yanıltıcı olduğunu ortaya koymaktadır. Özbek Türkçesinde *yuz o'girmoq* deyimini, yalnızca fiziksel bir hareketi ifade etmekte; kişinin başını ya da yüzünü belirli bir yöne çevirerek bakmasını anlatmaktadır. Bu kullanımda deyim, herhangi bir duygusal ya da ilişkisel değerlendirme içermemekte, somut ve tarafsız bir eylemi karşılamaktadır. Buna karşılık Türkiye Türkçesindeki *yüz çevirmek* deyimini, fiziksel bir hareketten ziyade soyut ve değerlendirici bir anlam taşımakta; bir kişiye karşı ilgiyi kesmek, onu dışlamak ya da düşmanca bir tutum benimsemek anlamlarında kullanılmaktadır.

Bu özellikler dikkate alındığında, söz konusu deyimler arasında tam yalancı eşdeğerlik bulunduğu söylenebilir. Biçimsel yapı korunmuş olmakla birlikte, deyimlerin anlamsal düzlemleri tamamen

farklıdır. Özbekçe deyimde yönelme ve bakma eylemi fiziksel düzeyde kalırken, Türkiye Türkçesindeki deyimde aynı yapı toplumsal ilişkiler bağlamında mecazî bir anlam kazanmıştır. Bu örnek, “yüz” sözcüğünü içeren deyimlerde yalancı eşdeğerliğin, somut bir harekettten soyut ve ilişkisel bir anlama geçiş yoluyla da ortaya çıkabildiğini göstermektedir.

3.7.3. Aft(i)ga qarab bo‘lmaslik - Yüzüne bakılmaz olmak

Özbekçe deyim:	Aft(i)ga qarab bo‘lmaslik [Афт(и)га караб бўлмаслик]
Özbekçedeki anlamı:	Üstü başı çamur, toz ya da toprak içinde olmak.
Türkiye Türkçesindeki biçimsel benzeri:	Yüzüne bakılmaz olmak.
Türkiye Türkçesindeki anlamı:	Çok çirkin olmak.

Özbekçe *aft(i)ga qarab bo‘lmaslik* deyimini ile Türkiye Türkçesindeki *yüzüne bakılmaz olmak* deyimini, biçimsel açıdan yüksek düzeyde örtüşmektedir. Her iki deyimde de “yüz” anlam alanına karşılık gelen bir organ adı ile “bakılamazlık” durumunu ifade eden bir yapı bulunmaktadır. Bu biçimsel benzerlik, deyimlerin anlam bakımından da örtüştüğü yönünde güçlü bir beklenti doğurabilmektedir.

Anlamsal karşılaştırma yapıldığında ise deyimler arasında belirgin bir ayrışma olduğu görülmektedir. Özbek Türkçesinde *aft(i)ga qarab bo‘lmaslik* deyimini, bir kişinin fiziksel olarak kirlenmiş, üstü başı toz, çamur ya da toprak içinde kalmış olmasını ifade etmektedir. Bu kullanımda deyim, geçici ve dışsal bir durumu betimlemekte; kişinin fiziksel görünümüne ilişkin anlık ve bağlamsal bir değerlendirme içermektedir. Buna karşılık Türkiye Türkçesindeki *yüzüne bakılmaz olmak* deyimini, kişinin kalıcı ve niteliksel bir özelliğine gönderme yapmakta; aşırı derecede çirkin olma durumunu ifade etmektedir. Dolayısıyla Türkiye Türkçesindeki deyimde anlam, kirlenmişlikten ziyade estetik yargı etrafında şekillenmektedir.

Bu özellikler dikkate alındığında, söz konusu deyimler arasında tam yalancı eşdeğerlik bulunduğu söylenebilir. Biçimsel yapı korunmuş olsa da deyimlerin anlamsal alanları tamamen farklı yönlerde gelişmiştir. Özbekçe deyimde geçici bir fiziksel durum söz konusuysen, Türkiye Türkçesindeki deyimde kalıcı bir nitelik ve değerlendirmeye yargı ön plana çıkmaktadır. Bu örnek, deyimlerde yalancı eşdeğerliğin, görünüme ilişkin betimleyici bir durumdan estetik ve değer yüklü bir yargıya geçiş yoluyla ortaya çıkabildiğini göstermektedir.

4. SONUÇ

Bu çalışmada Özbek Türkçesi ile Türkiye Türkçesinde ortak biçimsel yapılar sahip olan ve “baş”, “ağız”, “dil”, “diş”, “göz”, “kulak” ile “yüz / aft” organ adlarını içeren deyimler, yalancı eşdeğerlik bağlamında karşılaştırmalı olarak ele alınmıştır. Çalışmanın veri tabanını, Özbek Türkçesindeki deyimlerin *O‘zbek Tilining Frazologik Lug‘ati*’nden taranmasıyla elde edilen ve biçimsel olarak Türkiye Türkçesindeki deyimlerle benzerlik gösteren örnekler oluşturmuştur. Bu çerçevede toplam yirmi iki deyim incelenmiş; her bir deyim, her iki lehçedeki anlamları dikkate alınarak ayrıntılı biçimde değerlendirilmiştir.

İnceleme sonuçları, yalancı eşdeğerliğin deyimler düzeyinde tek tip bir görünüm sergilemediğini, aksine çok katmanlı ve farklı işleyiş biçimleri üzerinden ortaya çıktığını göstermektedir. Bazı deyimlerde anlamın tamamen ayrıştığı, bazı örneklerde ise anlam odağının farklı yönler kaydığı ya da olumlu-olumsuz değerlendirici farkların belirleyici olduğu görülmüştür. Bunun yanı sıra çok anlamlı deyimlerde, anlamlardan yalnızca birinin lehçeler arasında örtüşmesi, yalancı eşdeğerliği daha karmaşık hâle getirmekte; fiilleştirilmiş deyim biçimlerinde dahi temel anlamsal ayrışmanın sürdüğü tespit edilmektedir.

Çalışmada özellikle dikkat çeken bir diğer husus, beden organlarıyla kurulan deyimlerin, ortak kültürel ve biçimsel zemine rağmen lehçelerde farklı kavramsal alanlara yönelebilmesidir. Biçimsel benzerliğin yüksek olması, deyimlerin anlam bakımından da eşdeğer olduğu yönünde bir yanılsama yaratabilmekte; bu durum, lehçeler arası karşılaştırmalarda ve aktarmalarda yanlış eşleştirmelere yol açabilmektedir. Analiz edilen örnekler, deyimlerin anlamının tek tek sözcüklerin anlamlarından hareketle

çözümlemeyeceğini ve deyimlerin mutlaka bütüncül, bağlama dayalı bir yaklaşımla ele alınması gerektiğini açık biçimde ortaya koymaktadır.

Bu bağlamda çalışma, yalancı eşdeğerlik olgusunun yalnızca sözcük düzeyinde değil, deyimler düzeyinde de sistematik ve dikkatle incelenmesi gereken bir alan olduğunu göstermektedir. Özbek Türkçesi ile Türkiye Türkçesi arasında deyimler üzerinden yapılan bu karşılaştırma, hem Türk lehçeleri arasındaki anlamsal ayrışmaları göstermekte hem de lehçeler arası aktarım, karşılaştırmalı sözlük çalışmaları ve deyim araştırmaları için yöntemsel bir çerçeve sunmaktadır. Gelecek çalışmalarda farklı organ adlarını, daha geniş deyim kümelerini ya da metin temelli kullanımları merkeze alan incelemelerin, yalancı eşdeğerlik olgusunun Türk lehçeleri bağlamında daha kapsamlı biçimde ortaya konmasına katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

KAYNAKÇA

- Aksan, D. (1982). Her Yönüyle Dil - Ana Çizgileriyle Dilbilim 3. Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi.
- Aksoy, Ö. A. (1984). Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü: II Deyimler Sözlüğü (Cilt 2). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Aktaş, T. (2015). Deyimlerde Yalancı Eş Değerlik: Tatar Türkçesi-Türkiye Türkçesi Örneği. *Turkish Studies*, 4(10), 1-16.
- Alkan, H. (2012). Lehçeler Arası Aktarmalarda Yalancı Eş Değerler Sorunu. *Turkish Studies*, 7(4), 671-688.
- Çotuksöken, Y. (2004). Türkçe Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü. İstanbul: Toroslu Kitaplığı.
- Ergönenç Akbaba, D. (2007). Nogay Türkçesi ve Türkiye Türkçesi Arasındaki Yalancı Eş Değerler. *Bilig*(42), 151-176.
- Guiraud, P. (1999). Anlambilim. (B. Vardar, Çev.) İstanbul: Multilingual.
- Gül, E. (2011). Özbek Türkçesi-Türkiye Türkçesi Yalancı Eş Değerli Sözcükler [Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. Samsun: Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı.
- Rahmatullayev, S. (1992). O‘zbek Tilining Frazeologik Lug‘ati. Toshkent: Qomuslar Bosh Taxririya.
- Yurtbaşı, M. (1996). Örnekleriyle Deyimler Sözlüğü. İstanbul: Özdemir Yayıncılık.

Araştırma Makalesi / Research Article

**Özbek Türkçesi ile Türkiye Türkçesinde Baş Organ Adlarını İçeren Yalancı
Eşdeğer Deyimler**

*False Equivalent Expressions Containing Head Organ Names in Uzbek and Turkish
Languages*

Rıdvan OKUL & Veli Savaş YELOK

DOI : [10.63556/ankad.v10i3.430](https://doi.org/10.63556/ankad.v10i3.430)

Geliş/Received: 22/01/2026

Kabul/Accepted: 13/05/2026

EXTENDED ABSTRACT

Introduction

False equivalence (also known as false friends or deceptive cognates) is a well-documented linguistic phenomenon observed between related languages and dialects, particularly where formal similarity creates the illusion of semantic equivalence. In the context of Turkic languages, and especially among closely related varieties such as Uzbek Turkish and Türkiye Turkish, false equivalence constitutes a significant challenge in inter-dialectal comparison, translation, and lexicographic studies. While numerous studies have addressed false equivalence at the lexical level, the phenomenon has received comparatively limited attention at the idiomatic level, despite the fact that idioms are inherently more resistant to literal interpretation due to their fixed and holistic semantic structures.

Idioms are generally defined as fixed expressions whose meanings cannot be derived directly from the individual meanings of their constituent words. Because idioms rely on conventionalized metaphorical or figurative meanings, formal similarity between idioms across dialects may easily lead to misleading semantic associations. This problem becomes particularly salient in Turkic languages, where shared historical, cultural, and morphological features result in a high degree of surface similarity. Consequently, idioms that appear identical or nearly identical in form may diverge significantly in meaning, evaluative orientation, or pragmatic usage.

This study focuses on false equivalence in idioms containing body-part terms in Uzbek Turkish and Türkiye Turkish. Body-part terms such as mouth, head, tongue, tooth, eye, ear, and face are among the most productive components in idiom formation in Turkic languages, due to their close association with perception, cognition, communication, and social interaction. The primary aim of this study is to identify idioms that are formally similar in the two varieties but semantically divergent, and to analyze the types of semantic shifts that underlie false equivalence at the idiomatic level. By doing so, the study seeks to contribute to the broader discussion of inter-dialectal semantic divergence in Turkic languages and to highlight the need for idiom-sensitive approaches in comparative linguistic research.

Methods

The data for this study were obtained through a systematic survey of Shavkat Rahmatullayev's *O'zbek Tilining Frazologik Lug'ati*, which served as the primary source for Uzbek Turkish idioms. From this dictionary, idioms containing body-part terms referring to the head and head-related organs were identified. The body-part terms examined in the study include mouth, head, tongue, tooth, eye, ear, and

face (including the Uzbek synonym *aft*). As a result of this survey, a total of twenty-two idioms were selected as the data set.

The scope of the study was deliberately limited to idioms that display formal similarity to idioms in Türkiye Turkish. This restriction was applied in order to focus specifically on cases where surface resemblance could potentially give rise to false equivalence. The Turkish counterparts of the selected Uzbek idioms were identified using major idiom dictionaries of Türkiye Turkish, including those compiled by Aksoy, Çotuksöken, and Yurtbaşı, as well as the *Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü* available on the official website of the Turkish Language Association.

The study adopts a qualitative research design and employs comparative and descriptive analysis methods. Each idiom was analyzed in four stages: 1. Identification of the Uzbek idiom and its meaning. 2. Identification of the formally similar idiom in Türkiye Turkish. 3. Comparison of the semantic content of the two idioms. 4. Evaluation of the type and degree of false equivalence involved. Particular attention was paid to semantic features such as evaluative meaning (positive, neutral, or negative), degree of metaphorical extension, agency and intentionality, and the distribution of meanings in cases of polysemy. The analysis was based exclusively on dictionary data, ensuring consistency and methodological reliability.

Results and Discussion

The analysis demonstrates that false equivalence at the idiomatic level does not manifest in a uniform or predictable manner. Instead, several distinct patterns of semantic divergence were identified. In some cases, the Uzbek and Türkiye Turkish idioms exhibit complete semantic separation, sharing only formal structure while expressing entirely different concepts. This type of relationship represents full false equivalence, where reliance on form alone would inevitably lead to misinterpretation.

In other cases, partial false equivalence was observed. These instances typically involve idioms that share a broad conceptual domain but differ in semantic focus or evaluative orientation. For example, an idiom in Uzbek Turkish may convey a neutral or even positive meaning, while its formally identical counterpart in Türkiye Turkish carries a clearly negative connotation. Such evaluative divergence is particularly significant, as it has the potential to cause pragmatic failure in communication and translation.

Another important finding concerns polysemous idioms. In several cases, an idiom in Türkiye Turkish displays multiple meanings, only one of which overlaps with the meaning of the corresponding Uzbek idiom. This uneven distribution of meanings complicates the relationship between the two expressions and increases the risk of false equivalence, especially when less frequent or context-dependent meanings are involved. Similarly, the analysis shows that even when an idiom is morphologically expanded or verbalized in one variety, the core semantic divergence may persist.

The study also highlights the role of body-part terms as highly productive but semantically unstable elements in idiom formation. Despite a shared cultural background, the metaphorical extensions associated with these body parts may evolve differently in each variety, leading to divergent conceptual mappings. As a result, high formal similarity does not guarantee semantic proximity.

Overall, the findings confirm that idioms constitute a particularly problematic domain for false equivalence in inter-dialectal comparison. Because idiomatic meaning is holistic and convention-driven, it cannot be reliably inferred from constituent elements or formal resemblance. This underscores the necessity of treating idioms as independent semantic units and of consulting idiom-specific lexicographic sources in comparative and translational contexts.